

ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOS SEIMO POSĖDŽIŲ KULTŪRA XVIII AMŽIUJE

ANDRZEJ STROYNOWSKI

XVIII a. seimus visų vaizduotė piešia tamsiomis spalvomis, nes iš 51 vykusio seimo net 21 nuėjo niekais (16 sužlugdytų seimų, 5 seimai baigėsi nepriėmus nutarimų, 5 išsiskirstė ir dar 5 „nevaisingi“ Stanislovo Augusto laikų seimai). Tačiau kyla klausimas, ar yra pagrįstas Abiejų Tautų Respublikos seimų vertinimas remiantis tik įstatymų leidybos veiksmingumo kriterijumi. Juk tai neturi glaudesnio ryšio su posėdžių eiga, o, pavyzdžiui, 1717 m. „Nebylusis seimas“, kuriame buvo priimta daugiausia įstatymų, apskritai neposėdžiavo, taigi jame nepasireiškė ir posėdžių kultūra.

Straipsnyje siūloma vertinti seimus remiantis posėdžių kultūra, kuri darė įtaką bent jau Abiejų Tautų Respublikos politiniam elitui. Ši įtaka turėjusi būti didelė, nes XVIII a. Seimo posėdžiai vyko net 3618 dienų, o tai sudaro net 10,4 proc. iš tų 95 seimų veiklos metų. Tačiau šis seimų pastovumas ir jų vertė ne visuomet buvo tinkamai vertinami, nes vietiniai stebėtojai daugiausiai pažymėjo jų neveiksmingumą, o svetimšaliai – jų egzotiką, dažnai juos vaizduodami karikatūriškai. Visada buvo pabrėžiamos sunkios posėdžių sąlygos visiškai neparengtose jiems salėse, kai pasiuntiniams dažnai trūkdavo net sėdimų vietų. Taip pat dažnai buvo sunku gauti vietą nakvynei, ypač Gardine. Seimo darbui trukdė draudimas įnešti žvakes, nors kartais buvo susitariama posėdžiauti net 28 valandas iš eilės. Diskusijų eigai taip pat darė įtaką daugybė arbitrų, kurie neretai trukdė Seimo dalyviams pasisakyti. Arbitrai ne itin paisė posėdžio reglamento, bandė perrėkti vieni kitus ir plūdosi, kartais padauginę svaigalų.

Posėdžių eigai itin didelės įtakos turėjo Seimo maršalkos, taip pat nuolatinis valdovų dalyvavimas. Stanislovo Augusto laikais svarbi posėdžių procedūros naujovė buvo slaptas balsavimas, taip pat Seimo perimtos įvairios kontrolės ir rinkimų funkcijos (Nuolatinė taryba). Tačiau vyravo pastoviai vykusios diskusijos, kurių metu buvo demonstruojami oratoriniai gabumai, žinios ir geros manieros, kurios reikalavo rodyti pagarbą karaliui ir susirinkimui, nevartoti jokių vulgarizmų. Tačiau iškalbingumas neretai virsdavo paprastu plepumu, kurio iš tikrųjų niekada nepavyko suvaldyti, bent jau iki to laiko, kai 1793 m. į posėdžių salę įžengė rusų kareiviai.

Abiejų Tautų Respublikos Seimas reprezentavo valstybės unijinį pobūdį. Dėl šios priežasties buvo svarbu pakaitomis skirti posėdžių vietą, tačiau šios taisyklės griežtai nesilaikyta, todėl XVIII a. Seimas net 39 kartus rinkosi Varšuvoje ir tik 8 kartus Gardine. Tačiau nuolat funkcionavo provincijų sesijos, ypač Lietuvoje,

kuriose buvo rengiami konstitucijų, galiojančių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, projektai. Provincijos sesijų, posėdžiavusių laisvoje – kone pokalbių – atmosferoje, reikšmė ypač išaugo Ketverių metų seimo laikais. Tuo metu posėdžių pobūdį jau lėmė palyginti naujas reiškinys – veikiančios gana solidarios politinės grupuotės, sugebančios planuoti ir diskutuoti esmines problemas. Tačiau Seime niekada nepaėmė viršaus siekimas fiziškai pašalinti priešininką, ir net radikaliausios Ketverių metų seimo reformos vyko „švelnios revoliucijos“ sąlygomis, kurios buvo priešpriešinamos prancūzų praktikai. Tai liudijo apie aukštesnę Abiejų Tautų Respublikos Seimo posėdžių kultūrą.

Reikšminiai žodžiai: Abiejų Tautų Respublika, Seimo posėdžių kultūra, parlamentarizmas, XVIII amžius.